

K otázkám týkajícím se transportu Romů z 11. 3. 1943 z Čech do Auschwitz II-Birkenau

Změříme-li se na transport romských mužů, žen a dětí do KT v Auschwitz II-Birkenau (dále jen AIIB), který byl vypraven z Prahy-Ruzyně v březnu 1943, zjistíme, že k tomuto transportu existuje zatím – na rozdíl od dalších velkých transportů – velmi málo poznatků.

Jak z dříve publikovaných studií zejména C. Nečase vyplývá, Romové z Protektorátu Čechy a Morava byli transportováni do AIIB z naprosté většiny v celkem sedmi hromadných transportech mezi březnem 1943 a lednem 1944:

1. 7.–8. 3. 1943 z Brna – 1038 osob
2. 11. 3. 1943 z Prahy – 648 osob
3. 19. 3. 1943 z Olomouce – 1039 osob
4. 7. 5. 1943 z Let a Brna – 853 osob
5. 22. 8. 1943 z Hodonína u K. – 773 osob
6. 19. 10. 1943 z Prahy a Brna – 92 osob
7. 28. 1. 1943 z Prahy a Brna – 37 osob (viz Nečas 1999: 134)

Zatímco o transportech vypravovaných v březnu 1943 z Brna, v květnu 1943 z Letů a v srpnu 1943 z Hodonína u Kunštátu publikoval C. Nečas samostatné knihy a články (Nečas 1993, 1997, 2012, 2014), o v pořadí druhém transportu z 11. 3. 1943 vypraveném z Prahy uvedl v publikaci věnované Holokaustu Romů doslova pouze tyto strohé údaje:

„Jeho nucení účastníci, shromažďovaní z nejrůznějších míst v Čechách v donucovací pracovně v Praze-Ruzyni, obdrželi po příjezdu do cikánského tábora v evidenční knize mužů vězeňská čísla Z-1749 až Z-2041 a v evidenční knize žen čísla Z-1950 až Z-2108 a Z-2112 až Z-2307. Celkem tak bylo zapsáno 293 vězňů a 355 vězeňkyň.“ (Nečas 1999: 138).

Tato výzkumná sonda si klade za cíl zaplnit alespoň částečně dosud chybějící poznatky o vybraných osobách, které byly do tohoto transportu zařazeny. Dosud se uvádělo, že se jednalo zejména „o romské rodiny z Čech“, které byly do té doby ponechány na svobodě. Jak ale ukázala sonda, do tohoto transportu bylo zařazeno i mnoho jednotlivců, kteří se do transportu nedostali s rodinou.

Jedním z těch, kteří podali svědectví o transportu romských osob z 11. 3., byl Leon Růžička (nar. 1924), který své vzpomínky sepsal a s názvem „Včera a dnes (Vzpomínky cikána na nacistické lágry)“ zaslal do soutěže Svazu protifašistických bojovníků

na začátku roku 1958.¹ Ve svém textu líčí, že byl se svou rodinou bez jakéhokoliv upozornění předem odveden na policejní stanici, vyslýchán, vězněn a odsouzen k transportu – byli ovšem rozděleni a s příbuznými se setkal až v AIB, s matkou se však už neviděl a ani se nedozvěděl, kdy a kde zahynula. Z jeho vyprávění se nedozvídáme nic o sběrném táboře, který vznikl na místě donucovací pracovny v Praze-Ruzyni, v těsné blízkosti věznice, a zdá se, že policií v Kladně byl předán rovnou do vagónu, který byl připojen k vlaku do AIB. Z 28 členů rodiny byl jediný, kdo přežil (Růžička in Růžička, Závodská, Sadílková 2013: 148–152).

Cílem zde prezentované výzkumné sondy bylo zaměřit se na další možné poznatky o tomto transportu Romů a Sintů vypravených primárně z Prahy-Ruzyně. Podnětem byla zmínka ve zveřejněném svědectví pana Antonína Hlaváčka a současně též studium žádosti o Osvědčení – tzv. 255 – Jana Procházky, obou narozených v r. 1926. Dle jejich vzpomínek se dostali do AIB bez rodičů, neb byli ve svých 16/17ti letech vyjmuti z ústavního zařízení (Jan Procházka se zmiňuje o střední škole) a odesláni do KT.

Hlubší sonda prokázala, že ze stejného zařízení – z výchovného ústavu v Opatovicích nad Labem – bylo odesláno celkem devět hochů, a to ve věku 11 až 17 let. Jmenovitě se jednalo o chlapce uvedené v následující tabulce:

Chlapci umístění ve Výchovném ústavu Opatovice, označení jako "cikáni" a odesláni dne 8.3.1943 do transportu							
Příjmení	Jméno	č. v Opatovicích	č. v AIB: Z-	o narozen	transport do AIB	věk při transportu	do A-I (dle Nečas 1992)
Hlaváček	Antonín	629	1996	1926	11.03.1943	17	23.04.1944
Procházka	Jan	641	1992	1926	11.03.1943	16	04.04.1944
Procházka	Josef	2392	1995	1932	11.03.1943	11	0
Procházka	Robert	2390	1993	1928	11.03.1943	14	04.04.1943
Procházka	František	2391	1994	1930	11.03.1943	12	0
Růžička	Zdeněk	2360	1991	1930	11.03.1943	12	23.04.1943
Vrba	Eduard	548	2003	1926	11.03.1943	16	04.04.1943
Zikmund	Robert	647	4340	1927	19.03.1943	16	04.04.1943
Zikmund	Vilém	2343	1990	1929	11.03.1943	13	04.04.1943

Z těchto devíti chlapců bylo dále sedm přerazeno z tzv. „Zigeunerlager“ do pracovního tábora v A-I. Zarážející skutečností je, že z těchto 9 chlapců nejméně tři neměli v AIB, ale ani v jiném táboře pro Romy své rodiče a nejbližší příbuzné. Zde nás nutně napadají otázky, na které těžko budeme hledat odpovědi: jak je možné, že byli mladí chlapci zařazeni do transportu „jako cikáni“, když zároveň byli transportu ušetřeni jejich rodiče a sourozenci? To se týká s jistotou Antonína Hlaváčka, který na tento fakt upozornil i ve svém svědectví, ale též bratrů Roberta a Viléma Zikmundových, z nichž pouze

¹ Komentovaná vzpomínka vyšla s pečlivou edicí M. Závodské a H. Sadílkové v *Romano džaniben* 1/2013 (Růžička, Závodská, Sadílková 2013).

starší Robert věznění přežil. Můžeme se dále ptát: kdy a kým byli o jejich transportu informováni jejich rodiče? Na tyto otázky bude třeba odpovědi dále hledat v pokračujícím výzkumu. Z těchto devíti uvedených chlapců se jen čtyřem nejstarším podařilo věznění v KT přežít, ostatních pět hochů zahynulo v AIB či jiném KT.

Během výzkumné sondy se podařilo alespoň částečně objasnit způsob výběru chlapců do transportu – lze potvrdit, že většina z těchto devíti chlapců měla ve svých dokumentech už v době jejich umístění v zařízení poznámku „cikán“ (popř. „syn cikánky“ apod.). Jediný, kdo takovou poznámku neměl, byl Antonín Hlaváček. Lze proto souhlasit s jeho tvrzením, že byli vybráni na základě barvy vlasů a očí – kdo se zdál komisi tmavší, byl odeslán do KT transportem pro Romy.

Do transportu z Protektorátu Čechy a Morava vypraveného dne 11. 3. 1943 byli zařazeni i další chlapci, u nichž nejsou uvedeni jejich rodiče. Jmenovitě jsou to čtyři vězni s příjmením Ševčík, kteří byli uvězněni pod táborovými čísly Z-1986 až Z-1989. Odkud a na základě čeho byli do transportu zařazeni, se zatím nepodařilo objasnit. Je však jisté, že se jejich rodiče (pokud všichni čtyři byli bratři) do AIB dostali až s transportem 19. 10. 1943. Z těchto čtyř hochů se patrně jen jednomu podařilo přežít, neb jako jediný z nich si podal žádost o osvědčení. Jejich příběh bude ovšem třeba dále odkrýt.

Sonda ukázala, že bude třeba dále bádát a pokusit se mapovat příběhy konkrétních obětí z tohoto transportu, abychom mohli sdělit, kolik z onech 648 osob tvořili jednotlivci a kolik celé rodiny, popř. též na základě čeho se do transportu dostali. Zároveň už nyní můžeme potvrdit, že do tohoto transportu mohly být zařazeny i osoby vybrané jen na základě tmavší barvy pleti, očí a vlasů, a že se do transportu dostaly i děti a dospívající minimálně z jednoho výchovného zařízení, z nichž někteří byli do KT odesláni z rasových důvodů jako jediní z rodiny.

*Pro CRSP (MRK) vypracovala Mgr. Lada Viková, Ph.D.
romistka působící jako odborný asistent na KSKA FF Univerzity Pardubice*

Zdroje a literatura

Pro tuto sondu byly využity tyto archivní zdroje:

MRK – Antonín Hlaváček – nahrávka vzpomínek

NA, f. Zemský úřad Praha – Policejní a bezpečnostní záležitosti

SOA v Hradci Králové, Archivní oddělení Zámorsk

- f. Vých. ústav (VÚ) Králíky, sekce Zemská vychovatelna mládeže Opatovice n./ L., č. přírůstku 160_2002, nezpracováno
- f. Zajišťovací tábor Pardubice 1942–1945

SOKA Pardubice

- fond OkÚ Pardubice, karton 546 – domovské právo, vychovatelna v Opatovicích
- inventář fondu OkÚ Pardubice
- fond ObÚ Opatovice nad Labem, 1850–1952, inv. č. 1, Památník

a další zdroje v SOkA Příbram, SOkA Benešov

VÚA – VHA Praha – f. Sběrka žádostí o osvědčení – tzv. 255/1946 – celkem 5 žádostí přeživších chlapců

Literatura:

- NEČAS, C. 1993. Brněnský transport Cikánů do koncentračního tábora v Auschwitz I. *Universitas* 4: 21–26.
- NEČAS, C. 1997. Transport romských vězňů z Hodonína u Kunštátu do Auschwitz-Birkenau. *BMRK* 6: 33-35.
- NEČAS, C. 1999. *Holocaust českých Romů*. Praha: Prostor.
- NEČAS, C. 2012. *Pamětní seznam I. Lety. Jména a údaje o nebožácích, kteří byli násilně koncentrováni v tzv. cikánském táboře I (Lety, 1942–1943)*. [Nymburk:] Vega-L.
- NEČAS, C. 2014. *Pamětní seznam II. Hodonín*. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského.
- RŮŽIČKA, L., ZÁVODSKÁ, M., SADÍLKOVÁ, H. 2013. Včera a dnes (vzpomínka cikána na nacistické lágry). *Romano džaniben* 20 (1): 141–155.